

8. Kaloshyn A. (1999). Teoriia ta praktyka pozytyvnoho myslennia [Theory and practice of positive thinking]. *Pedahohika tolerantnosti – Pedagogy of tolerance*, 2, 80–88 [in Ukrainian].
9. Psihologiya zdorov'ya lyudini (2011) / Kocan I.Ya., Lozhkin G.V., Mushkevich M.I. ; za red. I.Ya. Kocana [Psychology of man's health]. *Luck : RVV Vezha Volin. nac. un-tuim. Lesi Ukrayinki – Lutsk : RVV Vezha Volyn national university named after Lesya Ukrainka* [in Ukrainian].
10. Levchenko V.V. (2014). Pozitivnaya psihologiya [Positive psychology]. *Moskva: FLINTA – Moscow : FLINTA* [in Russian].
11. Mechnikov I.I. (1964). Etyudy optimizma [Studies of optimism]. *Moskva – Moscow* [in Russian].
12. Mudzybaev K. (2003). Optimizm i pessimizm lichnosti [Optimism and pessimism of personality]. *Sociologicheskie issledovaniya – Sociological researches*, 12, 87–96.
13. Seligman M. (2015). Kak nauchitsya optimizmu: Izmenite vzglyad na mir i svoyu zhizn [How to learn to be optimistic: Change the world view and your life]. *Moskva : AlpinaPablisher – Moscow : Alpina Publisher* [in Russian].
14. Seligman M. (2006). Novaya pozitivnaya psihologiya: novyj vzglyad na schaste i smysl zhizni [New positive psychology: new outlook on happiness and meaning of life]. *Moskva : Softiya – Moscow : Sofia* [in Russian].
15. Sychyov O.A. (2008). Psihologiya optimizma: uchebno-metodicheskoe posobie k speckursu [Psychology of optimism]. *Biysk : BPGU im. V.M. Shukshina – Biysk : BPSU named after V.M. Shukshin* [in Russian].
16. Filosofskij enciklopedichnij slovník (2002). [Philosophical encyclopedic dictionary]. *Kiyiv : Abris – Kyiv : Abris* [in Ukrainian].
17. Holostova E.I. (1999). Pozhiloj chelovek v obshestve : V 2 ch. [Elderly man in society]. *Moskva : Coc.-tehnol. in-t – Moscow : Social and technological institute* [in Russian].
18. Shapar V.B. (2007). Suchasnij tлумachnij psihologichnij slovník [Modern explanatory dictionary]. *Harkiv : Prapor – Kharkiv: Prapor* [in Ukrainian].
19. Carver C.S., Scheier M.F. Optimism / Handbook of Positive Psychology. Oxford, N. Y. : Oxford University Press, 2002. P. 231–243.
20. Peterson C., Seligman M.E.P., Vaillant G.E. Pessimistic explanatory style is a risk factor for physical illness: A thirty-five-year longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1988. V. 55. P. 23–27.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2020.

The article was received 28 July 2020.

УДК 159.942.5-057.875:378.091.33-027.22
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-4-6>

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ СТУДЕНТІВ НА ЛАБОРАТОРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТТЯХ

Гричук Оксана Вікторівна,

докторантка кафедри практичної психології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

oxana.gri@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-6672-4701>

Мета. Статтю присвячено вивченню емоційних станів хлопців і дівчат залежно від виду навчального заняття у вищій школі. Метою роботи є виявлення особливостей складових частин емоційних станів студентів на лабораторних заняттях у вищій залежно від курсу навчання.

Методи. Психодіагностичним інструментарієм використано «Тест диференційованої самооцінки функціонального стану». Отримані первинні дані оброблено за допомогою пакету STATISTICA 12.0.

Результати. Проведене дослідження дало змогу встановити, що у студентів самопочуття на лабораторних навчальних заняттях має позитивні ознаки, причому у дівчат рівень їх вираженості статистично значущо вищий, ніж у хлопців. Студенти почуваються сильними, витривалими, працездатними, бадьорими. На лабораторних заняттях вони можуть проявити особистісні якості, такі як самостійність, ініціативність, лідерські, організаторські й комунікативні здібності. У студентів вираженість активності на лабораторних навчальних заняттях має позитивні ознаки. На лабораторних заняттях у студентів виражене бажання працювати й розмірковувати, вони активні, швидкі, діяльні, уважні, виконують різноманітні практико-орієнтовані завдання, відчують захопленість ходом занять. У хлопців і у дівчат міра вираженості настрою на лабораторних навчальних заняттях статистично значущо не відрізняється. Загалом студенти мають гарний настрій на лабораторних заняттях. Вони оптимістичні, задоволені, щасливі, спокійні, життєрадісні, веселі.

Висновки. Результати проведеного дослідження встановили, що у студентів самопочуття на лабораторних навчальних заняттях має позитивні ознаки, причому у дівчат рівень їх вираженості статистично значущо вищий, ніж у хлопців. У студентів вираженість активності на лабораторних навчальних

заняттях має позитивні ознаки, причому у хлопців показники за цією шкалою статистично незначущо вищі, ніж у дівчат. У хлопців і у дівчат міра вираженості настрою на лабораторних навчальних заняттях статистично значущо не відрізняється.

Ключові слова: емоційний стан, самопочуття, активність, настрої, статистична значущість.

PECULIARITIES OF STUDENTS' EMOTIONAL STATES AT LABORATORY LEARNING CLASSES

Hrytsuk Oksana Viktorivna,

Candidate for a Doctor's Degree at the Department of Practical Psychology

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

oxana.gri@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-6672-4701>

Purpose. The article is devoted to the study of the emotional states of boys and girls depending on the type of educational classes in high school. The aim of the paper is to identify the features of the severity of the components of the emotional states of the students at laboratory classes at universities, depending on the course of study.

Methods. The empirical study has been conducted with the help of the test of differentiated self-assessment of the functional state. The obtained primary data have been processed using the STATISTICA 12.0 package.

Results. It has been found that the students feel well at laboratory classes, and the girls have a statistically significantly higher level of expression of this feeling than the boys have. The students feel themselves strong, enduring, hard-working, energetic. They demonstrate their personal qualities, such as independence, initiative, leadership, organizational and communication skills. The severity of their activity at laboratory classes has positive signs. The students have a desire to work and to think. They are active, fast, attentive. They perform a variety of practice-oriented tasks, feel fascinated by the course. The degree of mood at laboratory classes does not differ statistically significantly at boys and girls. In general, the students are in a good mood at laboratory classes. For the average scores, the mood of boys has higher values than the mood of girls. They are optimistic, satisfied, happy, calm, cheerful. The students perform various types of work at laboratory classes, which increases their interest to the research and cognitive activities and forms an internal motivation to learn. The lowest rates of well-being at laboratory classes have the students of the fourth course. The highest rates of well-being have the students of the fifth course. The fifth-year students have the lowest level of activity at laboratory classes, and the first-year students have the highest level of activity. The highest indicators at laboratory classes are in the fifth year of education, and the lowest indicators are in the fourth year of education.

Conclusions. The results of the empirical study have shown that the students have positive emotions at laboratory classes, and the girls have a statistically significantly higher level of well-being than the boys have. The severity of activity at laboratory classes has positive signs, and the measure of severity of the boys on this scale is statistically slightly higher than of the girls. The degree of mood of the boys and the girls at laboratory classes does not differ statistically significantly.

Key words: emotional state, well-being, activity, mood, statistical significance.

Вступ

Емоційні стани як один із різновидів емоцій характеризуються певною тривалістю, що можуть вимірюватися годинами. За своєю модальністю вони можуть поставати у формі дратівливості, тривоги, ригідності, фрустрації, різних відтінків настрою, але найчастіше вони є змішаними станами. У них відбиваються відносини між потребами особистості й об'єктивними або суб'єктивними можливостями їх задоволення, що стосуються певної ситуації.

Психологічне дослідження емоційних станів студентів є актуальним із тієї причини, що їхня навчальна діяльність наповнена різноманітними переживаннями, настроями. Емоційні стани розглядаються з погляду провідної діяльності особистості. Професійно-орієнтована навчальна діяльність впливає на емоційні стани студентів,

на процес і результат цієї діяльності. Студенти випробовують різні емоційні стани залежно від виду і форми професійно-орієнтованої навчальної діяльності, конкретного навчального заняття, а також методів і прийомів навчання, що застосовуються викладачем. Саме цей аспект дозволяє зрозуміти структуру емоційного стану, фактори та причини його появи, психоемоційні прояви у навчальній діяльності. Нас цікавлять зміни емоційних станів студентів залежно від навчальної діяльності, а також виду навчального заняття у вищій школі.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Емоційні стани особистості впливають і на пізнавальну, і на вольову діяльність студентів. Емоції є регулятором поведінки студентів, оскільки підпорядковують їхню професійно-орієнтовану навчальну

діяльність основним мотивам, потребам, інтересам особистості. Дослідники вивчали емоційні стани та почуття студентів на онлайн навчальних заняттях, а також у системі STEM-освіти загалом, не диференціюючи застосування цих форм навчання стосовно видів навчальних занять у виші. Було виявлено, що студенти старших курсів, а також ті, хто витратив багато часу на підготовку до занять онлайн, відчуваються більш щасливими і схвильованими щодо своєї навчальної діяльності, ніж студенти молодших курсів. Було виявлено зв'язок між позитивними емоціями та задоволенням своїм досвідом навчання (Hewson, 2018). Однак дослідження торкалося емоцій загалом і не диференціювало їх за курсами навчання. Дослідниками пропонується для покращення самопочуття студентів застосувати на навчальних заняттях прийоми зменшення виснаження й розумового навантаження, а також сприяти формуванню мотивації успіху в навчальній діяльності (Sithole et al., 2017). Вченими (Кузнецов, Фоменко, Кузнецов, 2015) вивчалися динамічні прояви психічних станів під час лекційних і семінарських навчальних занять. Виявлено, що емоційні стани студентів на лекціях і семінарах пов'язані не з властивостями емоційності студентів, а з їхніми комунікативними та інтелектуальними якостями. На семінарських навчальних заняттях у студентів знижені показники настрою і самопочуття порівняно з лекційними заняттями (Грицук, 2020).

2. Методологія та методи

Методологія дослідження передбачає визначення психологічних особливостей самопочуття, активності та настрою на лабораторних навчальних заняттях як складників емоційного стану студентів. Об'єктом дослідження є емоційні стани студентів; предметом – психологічні особливості самопочуття, активності та настрою на лабораторних навчальних заняттях. Метою дослідження є виявлення вираженості складових частин емоційних станів студентів на лабораторних заняттях у виші залежно від курсу навчання. У зв'язку з цим нами було сформульовано такі завдання:

1) виявити міру вираженості складових частин емоційного стану хлопців і дівчат на лабораторних заняттях у закладах вищої освіти; 2) порівняти вираженість самопочуття, активності та настрою студентів на лабораторних заняттях у виші на різних курсах навчання. Психодіагностичним інструментарієм був використаний «Тест диференційованої самооцінки функціонального стану», розроблений В.О. Доскіним, Н.О. Лаврентьевою, В.Б. Шарай, М.П. Мирошниковим. У дослідженні взяли участь 193 студенти закладів вищої освіти України, 108 хлопців і 85 дівчат. Отримані первинні дані оброблено за допомогою пакету STATISTICA 12.0.

3. Результати та дискусії

Для незалежних вибірок, представниками яких є досліджувані студенти I–VI курсів чоловічої та жіночої статі, перевірялася достовірність розрізень вибірок за змінною, що вимірювалася («самопочуття на лабораторних навчальних заняттях», «активність на лабораторних навчальних заняттях», «настрій на лабораторних навчальних заняттях»), розраховувалися середні значення, за t-критерієм визначалася значущість їх розрізень.

У табл. 1 представлені результати дослідження міри вираженості самопочуття, активності та настрою хлопців і дівчат на лабораторних навчальних заняттях.

Із представлених результатів випливає, що за показником «самопочуття» вибірка зі 108 хлопців має середній бал 4,28, а вибірка із 85 жінок – середній бал 4,58. Критерій рівності дисперсій Левіна вказує на те, що дисперсії двох розподілів мають статистично значущі розрізнення ($p = 0,041327$). За шкалою «самопочуття» відмінності між вибірками хлопців і дівчат виявлені на високому рівні статистичної значущості ($p = 0,003926$). За показником «активність» вибірка із хлопців має середній бал 5,01, а вибірка з дівчат – середній бал 4,87. Критерій рівності дисперсій Левіна вказує на те, що дисперсії двох розподілів статистично значущо не розрізняються ($p = 0,026801$). За показником «настрій» вибірка із хлопців має середній бал 4,75, а вибірка з дівчат –

Таблиця 1

Міра вираженості самопочуття, активності та настрою хлопців і дівчат на лабораторних навчальних заняттях

Психоемоційний стан	Кількість досліджуваних		Середній бал		Стандартне відхилення		Значення стандартної помилки
	чол	жін	чол	жін	чол	жін	
Самопочуття	108	85	4,287037	4,588235	0,642002	0,791233	0,003926
Активність	108	85	5,018519	4,870588	0,723200	0,572967	-
Настрій	108	85	4,759259	4,541176	0,783836	0,780002	-

середній бал 4,54. Критерій рівності дисперсій Левіна вказує на те, що дисперсії двох розподілів статистично значущо не розрізняються ($p = 0,968772$).

Результати міри вираженості самопочуття хлопців і дівчат на лабораторних навчальних заняттях представлені у графічному вигляді на рис. 1.

Лабораторне заняття як один із видів навчальних занять у вищій школі призначене для проведення емпіричних досліджень, моделюючих експериментів з метою перевірки теоретичних гіпотез або теорій, набуття навичок роботи з інструментарієм (Гриценко и др., 2014). На цих заняттях студенти залучаються до проведення науково-дослідної роботи та набувають компетентностей практичної роботи за професією, що ними опановується.

І у хлопців, і у дівчат самопочуття на лабораторних навчальних заняттях має позитивні ознаки, причому у дівчат рівень їх вираженості статистично значущо вищий, ніж у хлопців. Студенти на лабораторних заняттях почуваються сильними, здоровими, свіжими, витривалими, працездатними, бадьорими. Це може бути пояснене тим, що на лабораторних заняттях студенти вирішують конкретні проблемно-пошукові, дослідницькі завдання, активно застосовують теоретичний матеріал, що вони засвоїли. Викладачі варіюють завдання залежно від пізнавальних інтересів студентів, а також шляхів їх вирішення. Студенти можуть проявити особистісні якості, такі, як самостійність, ініціативність, лідерські, організаторські й комунікативні здібності (Теслюк, Погорілий, 2013).

Результати міри вираженості активності хлопців і дівчат на лабораторних навчальних заняттях представлені у графічному вигляді на рис. 2.

У студентів вираженість активності на лабораторних навчальних заняттях має позитивні ознаки, причому у хлопців показники за цією шкалою статистично незначущо вищі, ніж у дівчат. На лабораторних заняттях у студентів виражене бажання працювати й розмірковувати, вони активні, рухливі, швидкі, діяльні, уважні, виконують різноманітні практико-орієнтовані завдання, відчують захопленість ходом занять, почуваються схвильовано. Швидкість і темп протікання психічних функцій хлопців на лабораторних заняттях мають високу міру вираженості, дівчат – середню.

Результати міри вираженості настрою хлопців і дівчат на лабораторних навчальних заняттях представлені у графічному вигляді на рис. 3.

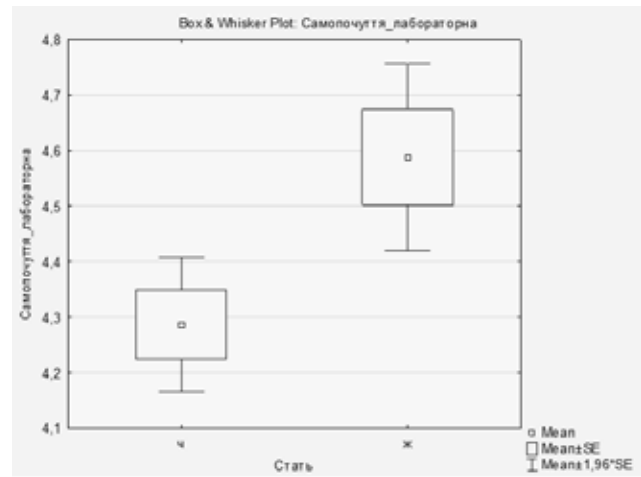

Рис. 1. Самопочуття хлопців і дівчат на лабораторних навчальних заняттях

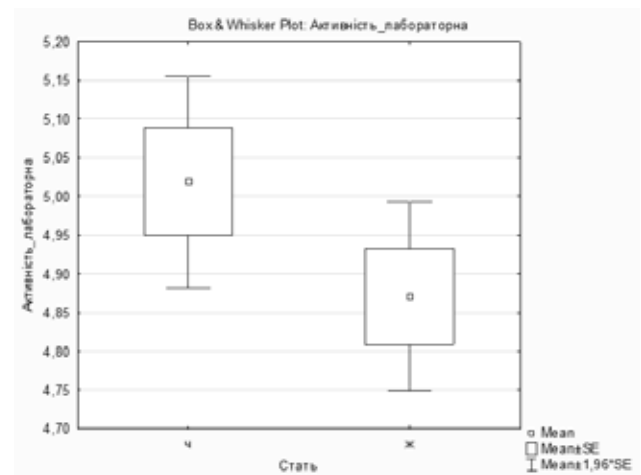

Рис. 2. Активність хлопців і дівчат на лабораторних навчальних заняттях

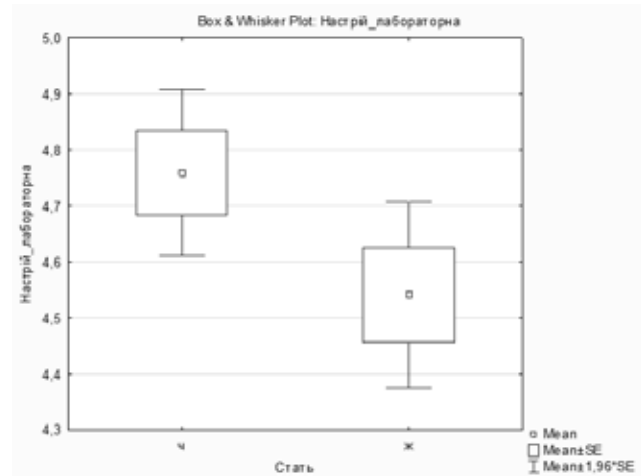

Рис. 3. Настрій хлопців і дівчат на лабораторних навчальних заняттях

І у хлопців, і у дівчат міра вираженості настрою на лабораторних навчальних заняттях статистично значущо не відрізняється. За середніми балами настроїв хлопців має більш високі значення, ніж дівчат. Загалом студенти мають гарний настрій на лабораторних заняттях. Вони оптимістичні, задоволені, щасливі, спокійні, життєрадісні, веселі. Студенти виконують різні види робіт на лабораторних заняттях, що підвищує інтерес до дослідницької і пізнавальної діяльності, формує внутрішню мотивацію до навчання.

У табл. 2 представлені результати дослідження міри вираженості самопочуття студентів на лабораторних заняттях залежно від курсу навчання.

Між студентами I / II, I / III, I / V і I / VI курсів статистично значущих відмінностей у показниках міри вираженості самопочуття на лабораторних заняттях не виявлено. Між студентами I / IV виявлені статистично достовірні значущі відмінності. Загалом самопочуття студентів із I по VI курси навчання характеризується відчуттям витривалості, бадьорості, працездатності. Простежується коливання міри вираженості самопочуття: після першого курсу ($4,541667 \pm 0,721060$), міра самопочуття на лабораторних заняттях знижується на другому ($4,511111 \pm 0,726831$), третьому ($4,434783 \pm 0,506870$) і четвертому ($4,145833 \pm 0,824868$) курсах. На п'ятому курсі ($4,575758 \pm 0,751262$) показники за цією шкалою підвищуються і перевищують показники міри самопочуття на першому. На шостому ($4,450000 \pm 0,510418$) вони збільшуються і досягають показників третього курсу. Найнижчі показники міри самопочуття на лабораторних заняттях у студентів четвертого курсу. Це пов'язано з великою кількістю самостійної навчальної роботи, наявністю курсових і бакалавр-

ських робіт, коли студенти на лабораторних заняттях проводять власні наукові дослідження, обґрунтовують застосовані методи, обчислюють отримані результати, формулюють висновки. Найвищий показник міри самопочуття у студентів спостерігається на п'ятому курсі, коли студенти тільки планують проведення магістерської роботи, підбирають методи та методики, обґрунтовують їх використання.

Між показниками студентів II / III, II / V, II / VI, III / IV, III / V, III / VI, V / VI статистично значущих відмінностей у показниках міри вираженості самопочуття не виявлено. Відмінності між студентами II / IV виявлені на рівні статистичної тенденції. Порівняно із II курсом навчання показники за шкалою «самопочуття» знижуються до IV курсу. Між показниками студентів IV / VI статистично значущих відмінностей у показниках міри вираженості самопочуття не виявлено. Виявлені статистично достовірні значущі відмінності між показниками студентів IV / V за шкалою «самопочуття». Порівняно з IV курсом навчання показники за шкалою «самопочуття» у студентів підвищуються до V курсу.

У табл. 3 представлені результати дослідження міри вираженості активності студентів на лабораторних заняттях залежно від курсу навчання.

Між показниками студентів I / II, I / III, I / IV, I / V, I / VI курсів статистично значущих відмінностей у показниках міри вираженості активності не виявлено. Простежується така динаміка: після першого курсу ($5,083333 \pm 0,717282$) міра активності на лабораторних заняттях знижується на другому ($4,933333 \pm 0,687552$), на третьому ($4,956522 \pm 0,474654$) курсі підвищується. На четвертому ($4,937500 \pm 0,782964$) і п'ятому ($4,878788 \pm 0,599874$) курсах спостерігається зниження, а на шостому –

Таблиця 2

Показники міри вираженості самопочуття студентів на лабораторних заняттях залежно від курсу навчання

Курс	Самопочуття	t; p					
		I курс	II курс	III курс	IV курс	V курс	VI курс
I	$4,54 \pm 0,72$		0,16; -	0,58; -	1,99; 0,049548	-0,17; -	0,47; -
II	$4,51 \pm 0,72$			0,45; -	2,25; 0,026221	-0,38; -	0,33; -
III	$4,43 \pm 0,50$				0,54; -	-0,78; -	-0,09; -
IV	$4,14 \pm 0,82$					-2,38; 0,019288	-1,52; -
V	$4,57 \pm 0,75$						0,66; -
VI	$4,45 \pm 0,51$						

Таблица 3

Показники міри вираженості активності студентів на лабораторних заняттях залежно від курсу навчання

Курс	Активність	t; p					
		I курс	II курс	III курс	IV курс	V курс	VI курс
I	5,08 ± 0,71		0,85; -	0,71; -	0,76; -	1,17; -	0,42; -
II	4,93 ± 0,38			-0,14; -	-0,02; -	0,36; -	-0,38; -
III	4,95 ± 0,47				0,10; -	0,51; -	-0,27; -
IV	4,93 ± 0,78					0,36; -	-0,32; -
V	4,87 ± 0,59						-0,72; -
VI	5,00 ± 0,56						

підвищення ($5,000000 \pm 0,561951$), але показники за цією шкалою не перевищують показників першого курсу. Найнижчі показники міри активності на лабораторних заняттях у студентів п'ятого курсу, найвищі – у студентів першого. Найвищі показники міри вираженості активності студентів I курсу пов'язані з періодом адаптації до різних форм проведення лабораторних занять, великою кількістю неоднакових за характером навчальних завдань. На п'ятому році навчання студенти вже ознайомлені з різноманітністю форм і методів проведення лабораторних занять і виконують їх згідно з відпрацьованим планом. Між показниками студентів II / III, II / IV, II / V, II / VI, III / IV, III / V, III / VI, IV / V, IV / VI, V / VI курсів статистично значущих відмінностей у показниках міри вираженості активності не виявлено.

У табл. 4 представлені результати дослідження міри вираженості настрою студентів на лабораторних заняттях залежно від курсу навчання.

Між показниками студентів I / II, I / III, I / IV, I / V, I / VI курсів статистично значущих відмінностей у показниках міри вираженості настрою не виявлено. Загалом простежується така динаміка: після першого курсу ($4,666667 \pm 0,816497$) міра настрою на семінарах статистично незначущо підвищується на другому ($4,688889 \pm 0,763432$), на третьому ($4,608696 \pm 0,656376$) знижується. З четвертого курсу ($4,541667 \pm 0,898186$) до п'ятого ($4,787879 \pm 0,857233$) зростає, а на шостому ($4,750000 \pm 0,550120$) спостерігається незначне зниження міри вираженості настрою у студентів, але показники не досягають рівня п'ятого курсу навчання. Найвищі показники настрою на лабораторних заняттях у студентів на п'ятому курсі, що пов'язано зі знайомими студентам формами проведення лабораторних занять, а найнижчі – на четвертому, що пов'язано з великою кількістю навчальних завдань дослідницького типу і самостійністю у наукових пошуках. Між показниками студентів II / III, II / IV, II / V, II / VI, III / IV, III /

Таблица 4

Показники міри вираженості настрою студентів на лабораторних заняттях залежно від курсу навчання

Курс	Настрій	t; p					
		I курс	II курс	III курс	IV курс	V курс	VI курс
I	4,66 ± 0,81		-0,11; -	0,26; -	0,57; -	-0,53; -	-0,38; -
II	4,68 ± 0,76			0,42; -	0,84; -	-0,53; -	-0,32; -
III	4,60 ± 0,65				0,31; -	-0,84; -	-0,75; -
IV	4,54 ± 0,89					-1,23; -	-0,96; -
V	4,78 ± 0,85						-0,26; -
VI	4,75 ± 0,55						

V, III / VI, IV / V, IV / VI, V / VI курсів статистично значущих відмінностей у показниках міри вираженості настрою не виявлено. Між показниками студентів різних курсів статистично значущих відмінностей у показниках міри вираженості настрою не виявлено.

Таким чином, у студентів самопочуття на лабораторних навчальних заняттях має позитивні ознаки, причому у дівчат рівень їхньої вираженості статистично значущо вищий, ніж у хлопців. Студенти почувуються сильними, витривалими, працездатними, бадьорими. На лабораторних заняттях вони можуть проявити особистісні якості, такі як самостійність, ініціативність, лідерські, організаторські й комунікативні здібності. У студентів вираженість активності на лабораторних навчальних заняттях має позитивні ознаки, причому у хлопців показники за цією шкалою статистично незначущо вищі, ніж у дівчат. На лабораторних заняттях у студентів виражене бажання працювати й розмірковувати, вони активні, швидкі, діяльні, уважні, виконують різноманітні практико-орієнтовані завдання, відчують захопленість ходом занять. У хлопців і у дівчат міра вираженості настрою на лабораторних навчальних заняттях статистично значущо не відрізняється. За середніми балами настроїв хлопців має більш високі значення, ніж дівчат. Загалом студенти мають гарний настрій на лабораторних заняттях. Вони оптимістичні, задоволені, щасливі, спокійні, життєрадісні, веселі. Студенти виконують різні види робіт на лабораторних заняттях, що підвищує інтерес до дослідницької та пізнавальної діяльності, формує внутрішню мотивацію до навчання.

Найнижчі показники міри самопочуття і настрою на лабораторних заняттях спостерігаються у студентів четвертого курсу, що пов'язано з необхідністю виконувати великий об'єм емпіричних досліджень до курсових і бакалаврських робіт, а також із вибором майбутньої магістерської освітньої програми. Найвищі показники міри самопочуття і настрою у студентів спостерігаються на п'ятому курсі, коли вони вже вступили до вишу на магістерську програму, і відбувається їхня адаптація до процесу навчання. Найнижчі показники міри активності на лабораторних заняттях у студентів п'ятого курсу, найвищі – у студентів першого. Студенти першого курсу, на відміну від п'ятого, докладають багато зусиль до виконання лабораторних робіт. Вони вчаться складати план дослідження, враховуючи усі його компоненти, виділяти залежні та незалежні змінні, дотримуватися вимог до методу і методики дослідження,

застосовувати при обробці даних методи статистичного аналізу, робити висновки, оформлювати звіт. На п'ятому курсі навчання студенти знають майже усі методологічні вимоги стосовно проведення емпіричного дослідження, а також кількісного і якісного аналізу отриманих даних.

Висновки

За результатами проведеного дослідження встановлено, що й у хлопців, і у дівчат самопочуття на лабораторних навчальних заняттях має позитивні ознаки, причому у дівчат рівень їхньої вираженості статистично значущо вищий, ніж у хлопців. Студенти почувуються сильними, здоровими, свіжими, витривалими, працездатними, бадьорими. Лабораторне заняття як один із видів навчальних занять у вищій школі призначене для проведення емпіричних досліджень, моделюючих експериментів з метою перевірки теоретичних гіпотез або теорій, набуття навичок роботи з практичним інструментарієм. Студенти вирішують конкретні проблемно-пошукові, дослідницькі завдання, активно застосовують засвоєний теоретичний матеріал, виявляючи власні особистісні якості та здібності. На лабораторних заняттях у студентів виражене бажання працювати й розмірковувати, вони активні, рухливі, швидкі, діяльні, уважні, виконують різноманітні практико-орієнтовані завдання, відчують захопленість ходом занять, почувуються схвильовано. І у хлопців, і у дівчат міра вираженості настрою на лабораторних навчальних заняттях статистично значущо не відрізняється. Загалом студенти мають гарний настрій на лабораторних заняттях. Вони оптимістичні, задоволені, спокійні, життєрадісні, веселі. На лабораторних заняттях студенти виконують різні види робіт, що підвищує інтерес до дослідницької та пізнавальної діяльності, формує внутрішню мотивацію до навчання.

З I до IV курсу показники міри вираженості самопочуття у студентів знижуються, на V курсі вони підвищуються і на VI – знов знижуються. Така динаміка пов'язана з великою кількістю самостійної навчальної роботи, починаючи з II курсу, наявністю курсових і бакалаврських робіт, коли студенти на лабораторних заняттях проводять власні наукові дослідження, обґрунтовують застосовані методи, обчислюють отримані результати, формулюють висновки. На V курсі навчання студенти володіють методологічними вимогами стосовно проведення емпіричного дослідження, а також кількісного і якісного аналізу отриманих даних. З I до II курсу міра вираженості активності студентів на лабораторних

заняттях знижується, на III курсі підвищується і з IV до V курсу – знижується. На VI курсі спостерігається підвищення показників активності студентів. Найвищі показники міри вираженості активності студентів I курсу пов'язані з періодом адаптації до різних форм проведення лабораторних занять, великою кількістю різних за характером навчальних завдань. На п'ятому році навчання студенти вже ознайомлені з різноманітністю форм і методів проведення лабораторних занять і виконують

їх згідно з відпрацьованим планом. Із I до II курсу міра вираженості настрою студентів підвищується, знижуючись на III і IV курсах, а на V і VI курсі спостерігається незначне їх підвищення. Найвищі показники настрою на лабораторних заняттях у студентів на V курсі, що пов'язано зі знайомими студентами формами проведення лабораторних занять, а найнижчі – на IV курсі навчання, що пов'язано з великою кількістю навчальних завдань дослідницького типу і самостійністю у наукових пошуках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриценко І.С., Огарь С.В., Кутепова В.М., Светочева І.І. Організація та проведення лабораторних, практичних та семінарських занять : методичні рекомендації для викладачів. Харків : НФаУ, 2014. 28 с.
2. Грицук О.В. Емоційні стани здобувачів вищої освіти під час навчальних занять. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2020. № 2. С. 288–299.
3. Кузнецов М.А., Фоменко К.І., Кузнецов О.І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.
4. Теслюк В.М., Погорілий О.А. Методика проведення лабораторних занять у ВНЗ. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. № 2 (33). С. 147–150.
5. Hewson, E.R.F. Students' Emotional Engagement, Motivation and Behaviour Over the Life of an Online Course: Reflections on Two Market Research Case Studies. *Journal of Interactive Media in Education*. 2018. № 1 (10). P. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.5334/jime.472> (дата звернення: 30.07.2020).
6. Sithole A., Chiyaka E.T., McCarthy P., Mupinga D.M., Bucklein B.K., Kibirige J. Student Attraction, Persistence and Retention in STEM Programs: Successes and Continuing Challenges. *Higher Education Studies*. 2017. № 7 (1). P. 46–59.

REFERENCES:

1. Hrytsenko I.S., Ohar S.V., Kutepova V.M., Svyetocheva I.I. (2014). Orhanizatsiya tь provedennya laboratornykh, praktychnykh tь seminarskykh zanyat : metodychni rekomendatsiyi dly avykladachiv [Organization and conduct of laboratory, practical and seminar classes: guidelines for teachers]. Kharkiv: NFaU [in Ukrainian].
2. Hrytsuk O.V. (2020). Emotsiyni stany zdobuvachiv vyshchoyi osvity pid chas navchalnykh zanyat [Emotional states of higher education students during training sessions]. *Teoretychni i prykladni problem psykholohiyi – Theoretical and applied problems of psychology*. 2, 288–299 [in Ukrainian].
3. Kuznyetsov M.A., Fomenko K.I., Kuznetsov O.I. (2015). Psykhichni stany studentiv u protsesi navchalno-piznavalnoyi diyalnosti. Kharkiv: KHNPU [in Ukrainian].
4. Teslyuk V.M., Pohorilyy O.A. (2013). Metodyka provedennya laboratornykh zanyat u VNZ [Methods of conducting laboratory classes at the university]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*. 2 (33), 147–150 [in Ukrainian].
5. Hewson E.R.F. (2018). Students' Emotional Engagement, Motivation and Behaviour Over the Life of an Online Course: Reflections on Two Market Research Case Studies. *Journal of Interactive Media in Education*, 1 (10). 1–13. DOI: <https://doi.org/10.5334/jime.472>.
6. Sithole A., Chiyaka E.T., McCarthy P., Mupinga D.M., Bucklein B.K., Kibirige J. (2017). Student Attraction, Persistence and Retention in STEM Programs: Successes and Continuing Challenges. *Higher Education Studies*, 7 (1). 46–59.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2020.

The article was received 29 July 2020.